

УДК 347.96

Г. І. Кутузова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри культурології та менеджменту соціокультурної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки

Формування та розвиток естетичної культури особи: філософсько-культурологічний аспект

Роботу виконано на кафедрі культурології та менеджменту соціокультурної діяльності ВНУ ім. Лесі Українки

У статті розглянуто філософсько-культурологічні аспекти формування та розвитку естетичної культури особи. Проаналізовано структуру естетичної культури особи.

Ключові слова: естетична культура, естетична свідомість, естетична діяльність, естетичні потреби, ідеали.

Кутузова Г. И. Формирование и развитие эстетической культуры личности: философско-культурологический аспект. Рассматриваются философско-культурологические аспекты формирования и развития эстетической культуры личности. Проанализировано структуру эстетической культуры личности.

Ключевые слова: эстетическая культура, эстетическое сознание, эстетическая деятельность, эстетические потребности, идеалы.

Kutuzova G. I. The Formation and Development of the Aesthetic Culture of Personality: Philosophical and Cultural Aspect. The philosophical and cultural aspects of the formation and development of the aesthetic culture of personality are regarded. The structure of the aesthetic culture of personality is analyzed.

Key words: aesthetic culture, aesthetic consciousness, aesthetic activity, aesthetic needs, ideals.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні в Україні принципово нові життєві явища та обставини коригують способи та засоби життєвого вибору і соціального самовизначення індивідів. Радикальні зміни у світосприйнятті людини змушують кожного осмислити нові суспільні реалії, визначити свої світоглядні установки, усвідомити своє місце і роль у процесі суспільної трансформації. За таких обставин проблеми духовності (зокрема, естетичної культури як прояву духовності) набувають статусу найважливіших.

Естетична культура особи – складне переплетення природних, соціальних, виховних, культурних чинників, її власної активності та вибіркової діяльності щодо засвоєння цінностей світової та вітчизняної культури, які власне і роблять її унікальною та самобутньою.

Співвідношення естетичної культури особи та естетичної культури суспільства (або взагалі всього людства) визначається тією мірою засвоєння естетичних цінностей, яку має конкретна особистість [4, 174].

Естетична культура особистості є мірою освоєння естетичних цінностей у конкретних історичних умовах і мірою її діяльності, спрямованої на створення таких цінностей у різних галузях суспільної практики.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. У вітчизняній філософській літературі функціонування культури в суспільстві всебічно розкрито в діяльнісній концепції, яка існує в декількох варіантах: одні дослідники в культурі на перший план висувують її «технологічний контекст», способи людської діяльності (В. Є. Давидович, Ю. А. Жданов, Е. С. Маркарян, З. І. Файнбург та ін.); Е. О. Баллер, Н. С. Злобін, Л. Н. Коган, В. М. Межуєв та ін. тлумачать культуру як спосіб особистісного становлення, реалізації творчих можливостей людини [6, 214]. Однак для нашого дослідження більш продуктивними вважаються концепції культури, що пов'язують її з функціонуванням людської свідомості, з інформаційно-зумовленою специфікою соціального буття. Так, А. Моль розглядає культуру як інтелектуальне «оснащення» людини, механізм організації, збереження та передачі соціально значущої інформації через «культуру персональної творчості» [7, 247]. За такого підходу стає можливим аналіз розвитку культури як інформаційного процесу, в якому індивідуальна діяльність генерує сенсовий зміст соціального буття. У концепції українських філософів (С. К. Бистрицький, С. Б. Кримський, В. І. Мазепа, В. Г. Табачковський, В. І. Шинкарук та ін.) підкреслюється її

особистісно-значуща сутність [3, 86]. Культура досліджується як простір індивідуальної екзистенції, у якому виробляються сенси людського буття.

Мета дослідження полягає в тому, що зі зміною історичних, соціально-економічних і життєвих передумов змінюється духовна сутність людини, тому проблема формування та розвитку естетичної культури особи є важливим предметом філософсько-культурологічного дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Структура естетичної культури особи насамперед містить естетичну свідомість, що відтворюється в ідеалах, потребах, настановах, смаках, поглядах, концепціях, різних проявах культурологічної діяльності, а також у побуті, суспільному житті.

Проте естетична культура є межею загальних, універсальних людських відносин і тому виступає як міра універсальності та гармонійності особистості. Ні інтелектуальний, ні емоційний розвиток особистості не може бути повним, якщо вона естетично недостатньо розвинута. Естетична культура забарвлює емоції, волю, розум, умінням бачити, відчувати, створювати та втілювати гармонію його краси в повсякденному житті. Але парадокс естетичного ставлення до дійсності полягає в тому, що суб'єкт безпосередньо переживає свою єдність із навколишнім світом, який не протистоїть людині у своїй відчуженій об'єктивності, але відкривається як світ людини, споріднений із нею та зрозумілий їй.

Невід'ємною складовою частиною естетичної культури людини є таке поняття, як краса [10, 118]. Краса – це категорія, що виражає сприйняття й творення людиною гармонії власного буття і навколишнього світу. Краса містить у собі такі якості людини і навколишнього світу, як досконалість, виразність, завершеність [9, 109].

В історії філософії та естетики досягнення краси пройшло складну еволюцію. Платон трактує красу як вираження світу вічних, божественних ідей, від яких залежить існування всього прекрасного у матеріальному світі. Як вважав Арістотель, «...найголовніші форми прекрасного – це порядок у просторі, пропорційність і визначеність» [8, 267]. Середньовічні християнські мислителі пов'язували красу з Божеством: усе, що створено Богом, – красиво. Для філософії Нового і Новітнього часу характерне відсторонення від морально-духовних аспектів краси, що трактується насамперед як естетичний феномен.

Краса людини – це вища гармонія внутрішнього і зовнішнього, духовного і душевного начал у людині та у світі людини [9, 110]. З огляду на це, краса людини може бути усвідомлена як категорія і естетики, і етики. Краса людини як загальна категорія естетики виявляється насамперед у дійсному творі мистецтва.

Слід зауважити, що під красою розуміються не лише ті надбання людства, що мають певну естетичну цінність, а й внутрішня гармонія особистості – як із самою собою, так і зі світом. Тому важливо виробити в собі почуття не лише внутрішньої краси, а й навколишнього світу як своєрідного синтезу двох проявів одного явища. При цьому в буденній свідомості краса людини трактується як краса тілесна.

В історії філософії краса людини трактується і як краса духу. Для піфагорійців краса людини – духовний імпульс, що проникає в людину зі світу, космосу й перетворює людське буття.

У метаантропології розуміння краси людини впливає із вчення про три виміри людського буття: буденний, граничний, метаграничний.

У буденному бутті людини краса збігається з доцільністю; красивою є та людина, що тілесно і морально служить самозбереженню. У граничному бутті людини маємо своєрідну красу зовнішності та вчинків владної людини, що, як правило, деструктивна і веде до граничної самотності, а також особливу красу інтелігентності творчої людини. У метаграничному бутті краса людини поєднується з любов'ю і толерантністю, це гармонія зовнішності і внутрішнього світу людини, що творить не лише артефакти культури, а й саме буття [9, 112].

Оточуючий світ може змінити настрій людини, вплинути на її думки і помисли. Провідною, скажімо, є роль робочого оточення, тобто проектно-художньо-творчої діяльності, що спрямована на розробку елементів предметно-просторового середовища людської життєдіяльності, здійснення культурно-естетичної комунікації. Коли людина перебуває у приємній, сприятливій обстановці, коли оточення ніби доповнює його внутрішній світ, сприяючи відвертості, невимушеності, творчій праці, то, як результат, рівень працездатності буде значно вищим, ніж за протилежних умов. Однак зовнішня гармонія – це, звичайно, не лише оточення, а й стосунки з друзями та близькими.

Внутрішній прояв краси здатні породжувати мистецтво, література, спілкування. Враження від доброї вистави (чи прочитаної книжки) може створити настрій, коли людина забуває невдачі й

отримує заряд позитивної, піднесеної енергії. Слід пам'ятати й про те, що ніщо так не сприяє піднесенню емоційного стану і збільшенню позитивної енергії, як спілкування з природою. Природа ніби посилає певні імпульси в підсвідомість, змушуючи діяти згідно з її законами.

Рівень естетичної культури впливає на внутрішні переконання та їх зовнішній прояв. Естетика внутрішніх переконань проявляється в тому, що культуролог схильний у своїх діях виражати позитивні риси не лише тому, що так належить, а тому, що так чинити підказує його внутрішній голос. Гармонійно розвинута особистість неодмінно прагне до постійного вдосконалення власної естетичної культури. Така людина у всьому бачить позитивне, хоч це зовсім не означає, що вона не помічає негараздів.

Для формування естетичної культури необхідним є також особистий досвід і власна сфера діяльності та самовираження. Естетично-культурні норми ввійшли в життя і повсякденну діяльність на рівні підсвідомого прояву.

Принцип єдності естетичної свідомості та естетичної діяльності впливає з того, що естетична свідомість є формою свідомості, яка проявляється як художньо-емоційне відображення дійсності через естетичні почуття, переживання, оцінки, смаки, норми, ідеали [5, 169], а естетична діяльність – це ніщо інше, як втілення цієї форми у дійсність, у професійну діяльність і реальне життя. Відомо, естетичною є не будь-яка діяльність, а лише та, що в основі містить гармонію між почуттями, переживаннями та кінцевими результатами її здійснення.

Формування відчуття естетичного задоволення починається із часу навчання у вищому навчальному закладі, адже вже тоді створюється уявлення про майбутню професію, вимальовується образ фахівця в певній галузі. Згодом у практичній діяльності особа продовжує виховувати в собі ті якості внутрішнього і зовнішнього прояву, які б відповідали створеному ідеалу. Естетичне задоволення фахівець може отримувати від власної діяльності за умови, якщо вона відповідатиме його уявленням про неї, що склалися раніше. Надзвичайно важливим при цьому є відчуття правильно обраного фаху, усвідомлення гармонії між внутрішнім світом, переконаннями та зовнішнім виразом власної діяльності.

Антоніо Банфі оцінює естетичну значущість одягу так: «У широкому діапазоні значень: від міфологічно-символічного до народно-орнаментального, від декоративного, пов'язаного з безпосереднім проявом характеру особистості, до практично-функціонального – одяг відрізняється тисячами відтінків, у яких проявляються найтонші нюанси самосвідомості і власного світу особистості. Одяг завжди є важливим елементом особистості, дзеркалом того, що в людині є одвічного і риторичного або неправдивого, колективного та індивідуального, манірного та істинного» [2, 113].

Зовнішня культура поведінки є відображенням прояву і вираження внутрішньої культури, всього духовного світу і складу особистості. Таким чином, набути навиків культурної поведінки – не означає «завчити» відповідні правила, а потім механічно застосовувати їх у спілкуванні, подібне «залучення» до культури мало що дасть і мало чого варте. Необхідно інше – зрозуміти, перейнятися усвідомленням великого людського сенсу, закладеного в ці зовнішні форми. Тоді правила хорошої поведінки, краса спілкування стануть внутрішнім переконанням, «другою натурою», і дотримання їх буде приносити людині почуття задоволення і радості.

Імідж (англ. *image*, від латин. *imago* – образ, вид) – це цілеспрямовано створюваний образ (будь-якої особи, явища, предмета), що покликаний здійснити емоційно-психологічний вплив на будь-яку особу з метою популяризації, реклами тощо [8, 864]. Імідж як явище техногенної культури передбачає такий вплив на реципієнта, в якому зосереджується в максимальному прояві позитив або негатив. Причому позитивний імідж одночасно трактується як благо і краса, тоді як негативний – пов'язаний зі злим і потворним (неестетичним).

Поняття внутрішнього пов'язане зі сферою естетичного світогляду особи. Внутрішня сфера естетичної культури культуролога представлена розвинутим естетичним почуттям, естетичним смаком та естетичним ідеалом.

Особлива роль в удосконаленні мислення належить культурі мови. Виконуючи комунікативну роль, мова виконує результати мислення людини не тільки для інших, але й для самої себе. Виражаючи думку в словесній, чуттєво сприйнятній формі, людина перетворює її у специфічний об'єкт. При цьому мова стає одним із засобів самосвідомості особистості. Мова, характер мови безпосередньо пов'язані з культурним рівнем людини і рівнем її мислення. Збіднена мова, засмічена зайвими словами, слугує суттєвою перешкодою в розвитку культури мови і всієї культури особистості, знижує інтелектуальний рівень спілкування. На нашу думку, необхідні заходи для підняття

рівня культури мови майбутнього культуролога – це проведення спеціальних занять із культури мови в системі підвищення кваліфікації із залученням провідних фахівців у цій сфері, а також систематичний аналіз мови художніх творів, що сприяє збереженню кращих мовних традицій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Теоретичне осмислення метаморфоз сучасного естетичного життя розширює уявлення про феномен духовності, допомагає усвідомити сучасні тенденції його функціонування в людській життєдіяльності.

Поняття *естетична культура особи* виражає якісну та кількісну характеристику її естетичного розвитку: міру освоєння окремим індивідом вищих естетичних цінностей суспільства; розвиток усіх елементів естетичної свідомості особи, її потреб, здібностей та ідеалів.

Список використаної літератури

1. Аристотель. *Етика* / Аристотель. – М. : Изд-во АСТ, 2002. – 452 с.
2. Банфи А. *Философия искусства* / А. Банфи. – М. : МРП-изд., 1989. – 383 с.
3. *Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода)* / Е. К. Быстрицкий, В. П. Козловский, С. В. Пролеев, В. А. Малахов ; отв. ред. Е. К. Быстрицкий. – Киев : Наук. думка, 1992. – 176 с.
4. *Естетика* / М. Колесніков, О. Колеснікова, В. Лозовой та ін. ; за заг. ред. В. Лозового. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 208 с.
5. Жалинский А. *Профессиональная деятельность юриста. Введение в специальность* / А. Жалинский. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 330 с.
6. Каган М. *Эстетика как философская наука* / М. Каган. – СПб. : Петрополис, 1997. – 544 с.
7. Моль А. *Социодинамика культуры* / А. Моль ; пер. с фр., вступ. ст., ред. и примеч. Б. Бирюкова и др. – М. : Прогресс, 1973. – 406 с.
8. *Философский энциклопедический словарь*. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 987 с.
9. Хамітов Н. *Філософський словник. Людина і світ* / Н. Хамітов, С. Крилова. – К. : КНТ, 2007. – 264 с.
10. *Юридична деонтологія* / В. Горшеньов, Л. Богачов, І. Бенедик та ін. ; за ред. В. Горшеньова, В. Комарова. – Х. : Знання, 1993. – 367 с.

Статтю подано до редколегії
14.09.2012 р.

УДК 101.1:11 : 316.776+007

Т. О. Метельова – кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»

Феномен «Іншого» в структурі комунікації: проблема людини

Роботу виконано в ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

У контексті аналізу комунікації як специфічного інформаційного обміну розглянуто феномен Іншого як конститутивний для процесу антропосоціогенезу.

Ключові слова: комунікація, інформаційний обмін, феномен Іншого, свідомість, модель життєдіяльності.

Метелёва Т. А. Феномен «Другого» в структуре коммуникации: проблема человека. В контексте анализа коммуникации как специфического информационного обмена рассматривается феномен Другого как конститутивный для процесса антропосоциогенеза.

Ключевые слова: коммуникация, информационный обмен, феномен Другого, сознание, модель жизнедеятельности.

Metelyova T. O. The Phenomenon of the «Otherwise» in the Structure of Communication: the Problem of Human. In the context of the analysis of communication as specific information exchange author examines the phenomenon of the Otherwise as constitutive for the process of the emergence and formation of man and society.

Key words: communication, information exchange, Otherwise phenomenon, consciousness, life-activities model.

Постановка наукової проблеми та її значення. Історія європейського поступу, історія визрівання європейського гуманізму й вельми спорідненого з ним демократизму – це історія передусім глибинних взаємин з Іншим, поступового, але невпинного розширення кола Інших, втягнених до